

180 år av fred

mellan två småstater i Europas utkant

Antologin *Det hotade landet & det skyddade (Atlantis)* behandlar relationen mellan Sverige och Finland under perioden 1809 till 1939. I 180 år har våra två länder hållit fred men under en period arbetade svenska aktivister för att man skulle ta tillbaka Åland.

Neutralitetspolitiken angrips nu från flera håll. De alternativ som ställs ut är Nato-medlemskap och/eller en Europaarmé inom EU.

Regeringen har tagit steg bort från Sveriges traditionella säkerhetspolitik senast med uppslutningen bakom Natos krig mot Jugoslavien och godkännandet av EU:s militära samarbete på toppmötet i Köln. Sedan EU-medlemskapet har utrikesministrarna Lena Hjelm-Wallén och Anna Lindh demonstrerat en aktivism som närmast kan liknas vid Rickard Sänders i början av andra världskriget. Per-Albin Hansson kunde avsätta Sander då dennes politik äventyrade landets säkerhet. I dag står socialdemokratin och andra traditionellt neutralitetssinnade krafter splittrade och har hamnat på defensiven i den säkerhetspolitiska debatten. Neutralitetspolitiken sägs vara överspelad och ändå dröjde det inte mer än åtta år efter Sovjetunionens upplösning förrän ryska stridsvagnar stod rakt mot Natos vid flygfältet i Pristina.

Mot den bakgrunden är det viktigt att lyfta fram erfarenheterna från den neutralitetspolitik som gett oss mer än 180 år av fred.

Antologin "Det hotade landet & det

skyddade" som i våras gavs ut på Atlantis förlag med Anders Björnsson och Tapani Suominen som redaktörer ger en viktig och delvis ny belysning av de svenska och finska relationerna främst inriktat på tiden från 1809 till 1939.

Förhållandet till Finland är av särskild vikt då den svenska säkerhetspolitiken ställts på sin spets just vid internationella kriser där vårt grannland berörts.

Valet av historisk period med start efter kriget mot Ryssland 1808–1809 är av betydelse.

Erfarenheterna från det kriget och nederlaget i Napoleonkrigen på kontinenten ledde kronprinsen Karl Johan Bernadotte (senare Karl XIV Johan) till insikten att Sverige måste följa en neutralitetspolitik och inte låta sig dras in i konflikterna mellan stormakterna i Europa. Det blev nu slut på kriget mellan de nordiska länderna. "Söndringens tid är över i Norden" skaldade Tegnér. I stället framträdde en samhörighet mellan de små nationerna som reaktion på stormakternas tryck. Den politiken har sedan varit ledstjärnan för Sverige även om den vid flera tillfällen varit nära att förbytas i uppslutning bakom den för tillfället starkaste stormakten i vår närhet. I antologin redogörs ingående för några av dessa kriser.

Efter 1809 fick Finland ställningen som autonomt storfurstendöme inom Tsarryssland. Sverige hade förklarat sig neutralt men det fanns aktivistiska krafter

som var beredda att överge den politiken mot att få tillbaka i första hand Åland men på sikt även Finland.

Krimkriget 1853–56 gav Oscar I en möjlighet att sluta upp på England/Frankrikes sida mot Ryssland i avsikt att återta Åland och Finland. Kungen förde en personlig utrikespolitik och sökte genom manipulationer och stöd i riksdagen och i olika pressorgan få fram en opinion för återtagandet. Han var dock tillräckligt klarsynt för att i sista stund dra sig ur spelet och undvika en konfrontation med Ryssland.

Nästa stora prövning kom under första världskriget. Under 1915 och våren 1916 gjorde tyska regeringen, delvis under inflytande av de svenska aktivisterna, upprepade framstötter för att få till stånd en allians med Sverige med sikte på ett svenskt krigsdeltagande. Sverige förespeglades som vinst Åland. Regeringen förde en medveten förhållningspolitik och förslaget avböjdes. Hösten 1917 återkom Berlin med ett nytt förslag till Sverige att ta över Åland på vissa villkor, bland annat att säkra malmexport till Tyskland. Men regeringen Edén såg faran och fann att anbudet var oförenligt med neutralitetspolitiken (Gustaf V och några högerledamöter i hemliga utskottet reserverade sig).

Ålandsfrågan fick ingen lösning direkt vid världskrigets slut. Interventionspolitiken mot den unga Sovjetstaten var viktigast för England som satsade på Finland. Den brittiska regeringen ville förhindra

ett avgörande i svensk favör och förde frågan till Nationernas Förbund. 1921 lades Åland under Finland men konventionen säkerställde neutralisering och avmilitarisering.

I början av andra världskriget agerade utrikesminister Sandler för att ge garantier åt Åland något som i praktiken skulle komma att fungera som en hemlig försvarsallians mellan Sverige och Finland med udden riktad mot Sovjetunionen. Regeringen gick dock på en försiktig linje att inte binda sig och slutresultatet blev att Sandler fick avgå.

Ohto Manninen, professor vid Försvarshögskolan i Helsingfors, beskriver nästa fas i Ålandsdramat. Molotov hade i början av februari 1940 kommit med ett slutt förslag och meddelat att Sverige skulle kunna få Åland som en del i en paketuppgörelse där Sovjet säkrade sin ställning i Finska Viken. Utrikesminister Günther avvärjde smidigt erbjudandet och Manninen som är en gedigen försvarsadvokat för Per Albinregeringens politik konstaterar att Sverige klarade sig undan prövningen. Det hade varit farligt om vi tagit emot en åländsk muta av stormakten medan Finland fortfarande befann sig i krig.

Också i frågan om Frankrike/Englands planer (utarbetade i London julen 1939)

på en skandinavisk hjälpepedition stöder Manninen Per Albinregeringens linje. I efterhand har svenskar och norrmän kritiserats för att av omsorg om eget hus förvägra västmakternas trupper genomfart till Finland. Men det egentliga syftet var inte att hjälpa Finland utan att ta kontroll över de svenska malmfälten. Något som om det förverligats "skulle ha fört storkriget till Norden med den följd att Sverige och Norge skulle ha blivit ett slagfält mellan västmakterna och en tysk-sovjetisk allians". En sådan utveckling skulle förstås på intet sätt hjälpt Finland.

Antologin visar att svenska och finska historiker nu kan närma sig varandra och ta upp de känsliga relationerna mellan länderna med en ny uppriktighet efter Sovjetunionens upplösning.

I flera fall finns en samsyn och förståelse för att länderna ibland tvingats agera olika beroende på att "det ena landet är hotat och det andra skyddat". Det är två småstater vid Europas utkant med många gemensamma bekymmer. Det kan därför inte ligga i vårt intresse att en svensk regering som Ingvar Carlssons lurar Finland och utan några som helst konsultationer kuppattat kastar fram Sveriges ansökan om medlemskap i EU (i form av ett par insmugna menin-

gar i en proposition 1991 om åtgärder att stabilisera ekonomin och begränsa offentliga utgifterna). Ett annat exempel som nämns i antologin är när Sverige antar förbudet mot landminor och fredsrörelsen kritiserar Finland som inte var berett att avstå från det vapnet. För det första är landminor en viktig del i ett litet lands försvar. För det andra kunde finnarna med viss rätt säga att för Sverige var det enklare då vi har hela Finland som minfält mot öst.

I dag liksom under hela vår historia gäller för Sverige att manövrera mellan Ryssland, Tyskland och Sjömakterna (där USA tagit över Englands roll). Det ändras inte av Sovjetunionens upplösning eller tillkomsten av EU. Vi ligger där vi ligger geografiskt och några garantier för vår nationella överlevnad kommer vi aldrig att få av någondra av stormakterna. Vi kommer alltid att vara hänvisade till att själva försvara landet.

Finland har sitt geografiska läge och har ibland tvingats till att liera sig med en stormakt. Det är inget att moralisera över. Inte heller det faktum att Finland är aktivt inom EU. Både Sverige och Finland är genuina nationalstater och varken finner eller svenskar vill upplösa sina nationer i en europeisk federation.